

АРТУР КОНАН ДОЙЛЬ

Пригоди Шерлока Холмса
в 4-х томах

Sir Arthur Conan Doyle

«Класик серед детективів, Шерлок Холмс збагатив свої методи величезним арсеналом фахових знань, природознавчою експертизою та безпосереднім спостереженням... Шерлок Холмс наскрізь методичний – навіть його зовнішність, його тонкі вуста й жилаві руки, загострений ніс, очі й люлька позначені карбом детектива-фахівця».

Карел Чапек

Артур Конан Дойль

Тригоди
**Шерлока
Холмса**

Том III

**Повернення
Шерлока Холмса**
Цикл оповідань

Його останній уклін
Цикл оповідань

Переклав з англійської
Володимир Панченко

КИЇВ «ВЕСЕЛКА»

ТЕРНОПІЛЬ

«НАВЧАЛЬНА КНИГА-БОГДАН»

ББК 84.4ВЕЛ
Д62

Опубліковане 1893 року оповідання Артура Конан Дойля «Остання справа Холмса» закінчувалось трагічною загибеллю Шерлока Холмса, улюбленого героя мільйонів його шанувальників. Це викликало справжню зливу обурення в листах читачів до автора... І ось десятиліттям пізніше письменник воскресив «самітника із Бейкер-стрит» на сторінках своїх нових творів. Холмс і донині вражає нас надзвичайною кмітливістю, винахідливістю, а найголовніше – широю, людяною вдачею. Двері славнозвісної квартири на Бейкер-стрит відчинено для всіх, хто потерпає від несправедливості, жорстокості, шахрайства...

Цей том – третій із чотиритомного видання, до якого увійшли в українському перекладі усі твори англійського класика про Шерлока Холмса.

Художнє оформлення
Олексія Мачинського

Перекладено за виданням:

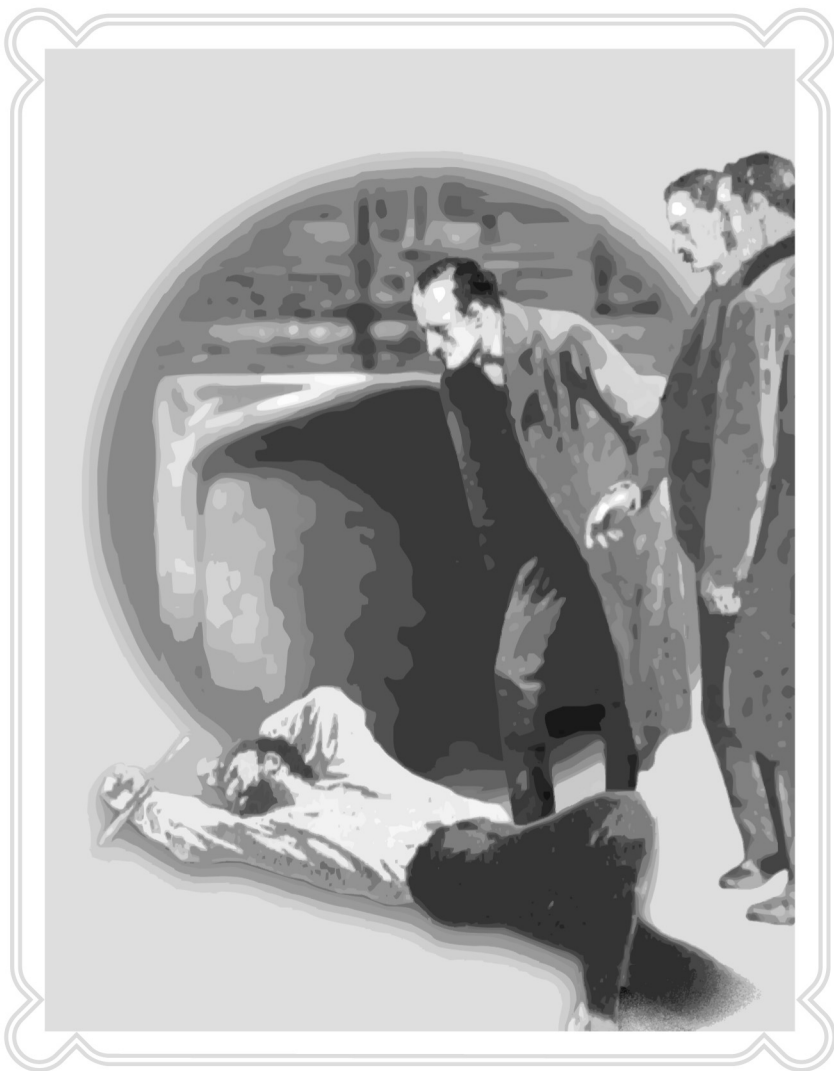
Sir Arthur Conan Doyle.
Sherlock Holmes, Wordsworth Editions Limited, 1989

ISBN 978-966-01-0447-1 (укр., цикл творів)
ISBN 978-966-01-0450-1 (укр., том III, «Веселка»)
ISBN 978-966-10-1729-9
(укр., том III, «Навчальна книга – Богдан»)

© Володимир Панченко, український переклад, 2010
© Олексій Мачинський, художнє оформлення, 2010
© Видавництво «Веселка», підготовка видання, 2010

Повернення Шерлока Холмса

ЦИКЛ ОПОВІДАнь

Порожній будинок

Навесні 1894 року увесь Лондон схвилювало, а вищий світ дуже вразило убивство вельможного Рональда Адера, скоєне за надзвичайних і найзагадковіших обставин. Нині публіка вже знайома з подробицями цього злочину, що їх з'ясувало поліційне слідство; але ця справа виявилася такою серйозною, що більшу частину подробиць висвітлити було неможливо. Лише тепер, майже через десять років, я дістав змогу відтворити ті ланки, яких бракувало в цьому дивовижному ланцюзі подій. Злочин цей був прикметний і сам по собі, але вся ця прикметність нічого для мене не варта поряд із тими неймовірними подіями, що стали його продовженням і приголомшили мене більше від усіх пригод у моєму неспокійному житті. Навіть зараз, коли минуло стільки років, я згадую про них із захопленням і відчуваю той несподіваний приплив радощів, подиву та вагань, що сповнив тоді мої думи. Дозвольте ж мені попросити в тих читачів, які виявляли певну цікавість до моїх невеличких нарисів про вчинки й думки однієї надзвичайної людини, пробачення за те, що я не одразу поділився з ними своїм відкриттям: я вважав це за свій найперший обов'язок, хоч би як був скутий наполегливою заборонаю, що виходила з уст цієї людини, – заборонаю, яку було знято лише третього дня минулого місяця.

Зрозуміло, що з часів тісної дружби з Шерлоком Холмсом я глибоко зацікавився злочинами, а після його зникнення ніколи не проминав у газетах звітів про нерозкриті загадки. Частенько навіть траплялося, що я заради власної втіхи намагався застосовувати його методи для їхнього розкриття, хоча й без великого успіху. Але жодна з цих загадок не вразила мене так, як трагедія з Рональдом Адером. Прочитавши в поліційному звіті, що «вбивство було зумисне й скоєне однією або кількома невідомими особами», я глибше, ніж будь-коли, усвідомив, якої тяжкої втрати зазнало наше суспільство через смерть Шерлока Холмса. В цій химерній справі були подробиці, що напевно привернули б особливу його увагу, і до розслідув поліції дещо додалося, а можливо, в чомусь випередили її завдяки набутій спостережливості й

пильному розумові найкращого детектива в Європі. Цілий день, об'їжджаючи своїх пацієнтів, я подумки повертався до цієї справи, однак не міг знайти жодного пояснення, яке видалося б мені задовільним. Ризикуючи повторити відомі кожному речі, я все-таки хотів би нагадати про подробиці саме так, як про них дізналася публіка після завершення слідства.

Вельможний Рональд Адер був другим сином графа Мейнуса, тогочасного губернатора однієї з наших австралійських колоній. Адєрова мати саме приїхала з Австралії до Англії, де їй мали оперувати катаракту, й мешкала разом із сином Рональдом та дочкою Гільдою на Парк-Лейн, 427. Юнак обертася в найкращих світських колах, не маючи, мабуть, жодного ворога й жодної лихої звички. Він був заручений з міс Едіт Вудлі з Карстерса, але за кілька місяців до описуваних подій наречені вирішили розлучитись і не завдали цим одне одному ніякого болю. В усьому іншому, – і це саме так, – життя Адєра минало у вузькому родинному й товариському колі, а звички й смаки його були найскромнішими. І ось цього безжурного юнака спіткала смерть, причому найдивовижніша й найнесподіваніша, і сталося це ввечері 30 березня 1894 року, між десятою годиною та одинадцятою годиною двадцять хвилин.

Рональд Адер постійно грав у карти, але ніколи не робив надто великих ставок. Він був членом гральних клубів Болдвін, Кавендиш та Багатель. З'ясовано було, що в день своєї смерті, після обіду, він зіграв один ровер у віст в останньому з цих клубів. Грав він там і до обіду. Його партнери – містер Меррей, сер Джон Гарді та полковник Морен – засвідчили, що грали вони саме у віст і що гравці лишилися майже при своєму. Адер програв фунтів із п'ять, але не більше. Грошей він мав багато – такий програш не міг би схвилювати його. Грав він майже щодня в тому чи іншому клубі, але грав обережно й найчастіше вигравав. Зі свідчень також з'ясувалося, що кілька тижнів тому він, граючи в парі з полковником Мореном, виграв чотиреста двадцять фунтів у Годфрі Мільнера та лорда Балморала. Це все, що було відомо слідству про останні тижні його життя.

Увечері, коли стався злочин, він повернувся з клубу рівно о десятій. Мати й сестра саме поїхали кудись у гості. Служниця посвідчила, що чула, як він заходив до своєї кімнати на третьому поверсі, що звичайно правила йому за вітальню. Вона запалила там у каміні й відчинила вікно, щоб випустити дим. Звідти вона не чула жодного звуку аж до двадцятої хвилини на дванадцяту, коли повернулися леді Мейнус та її дочка. Мати пішла до кімнати сина, щоб сказати йому «на добраніч». Двері було замкнено

зсередини, й звідти ніхто не відповідав, незважаючи на її крик і стукіт. Тоді вона здійняла тривогу й двері висадили. Нещасний юнак лежав на підлозі коло стола. Голова його була прострелена револьверною кулею, але жодної зброї в кімнаті не знайшли. На столі лежали дві банкноти по десять фунтів і ще сімнадцять фунтів сріблом та золотом, причому монети було складено стовпчиками різної висоти. Поряд лежав папірець із якимись числами та іменами кількох Адерових приятелів із клубу, з чого видно було, що перед смертю він підраховував свої програші й виграші в картах.

Ретельне розслідування всіх обставин ще більше ускладнило цю справу. Насамперед незрозуміло було, чому Адер замкнув двері зсередини. Це міг зробити і вбивця, а потім утекти через вікно. Але вікно було щонайменше за двадцять футів од землі, а під ним був квітник із крокусами. Ані квітів, ані землі там ніхто не потоптав; не було слідів і на вузькій смузі травника, що відділяв будинок від вулиці. Отож, виходить, двері замкнув сам юнак. То як він спіткав свою смерть? Ніхто не міг би влізти у вікно, не залишивши під ним слідів. Якщо ж припустити, що вбивця стріляв крізь вікно, то це мав бути чудовий стрілець, що зміг убити людину револьверною кулею з такої відстані. До того ж, Парк-Лейн – вулиця людна, а менше ніж за сотню ярдів від будинку – стоянка кебів. Проте пострілу ніхто не чув. І все ж тут був убитий і була револьверна куля, що пройшла навиліт і, судячи з заподіяної рани, спричинила миттєву смерть. Такі були обставини таємниці Парк-Лейн, яку ще більше заплутувала цілковито незрозуміла причина: як я вже казав, молодий Адер не мав ворогів, а грошей чи коштовностей у кімнаті ніхто не чіпав.

Цілий день я подумки перебирав ці факти, намагаючись застосувати хоч якусь теорію, що звела б їх в одне ціле, й відшукати «точку найменшого опору», яку мій бідолашний друг вважав за початок будь-якого розсліду. Мушу признатися, що це майже не вдалося мені. Увечері я гуляв у парку й близько шостої години опинився на Оксфорд-стрит, на розі Парк-Лейн. На вулиці зібрався натовп зівак, які зирили на одне й те саме вікно, і я зрозумів, що це той будинок, де сталося вбивство. Високий худорлявий чоловік у темних окулярах, що дуже скидався на детектива в цивільному, наполягав на якійсь власній думці щодо злочину, а весь натовп слухав, оточивши його з усіх боків. Я протиснувся ближче до нього, але міркування його здалися мені такими недолугими, що я з огидою подався назад. Пробираючися крізь натовп, я випадково зачепив якогось скоцюрбленого дідка, що стояв позаду мене, й він випустив з рук кілька книжок, які тримав під

Піквік – головний персонаж роману класика англійської літератури Чарльза Діккенса (1812 – 1870) «Посмертні записки Піквікського клубу» (1837).

Страз – імітація коштовного каменя, виготовлена зі скла з високим вмістом свинцю.

Шість Наполеонів

Уперше опубліковано в квітні 1904 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла; передруковано в травні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета.

Борджіа – італійський князівський рід XIV–XV ст., вихідцями з якого зокрема були римські папи Калікст III (1455 – 1458) та Александр VI (1492 – 1503).

Троє студентів

Уперше опубліковано в червні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета; передруковано у вересні 1904 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Фулідід (близько 455 – 396 рр. до Христа) – давньогрецький історик, автор відомої праці «Історія Пелопоннеської війни» у восьми книгах.

Регбі, крикет – популярні в Англії спортивні ігри.

Родезія – британська колонія в Південній Африці (територія сучасних держав Замбії та Зімбабве).

Золоте пенсне

Уперше опубліковано в липні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета; передруковано в жовтні 1904 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Копти – населення Єгипту, що сповідує християнство.

Зниклий регбіст

Уперше опубліковано в серпні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета; передруковано в листопаді 1904 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Джон-о'Гротс – крайня північна точка Шотландії.

Убивство в Ебі-Грейдж

Уперше опубліковано у вересні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета; передруковано в грудні 1904 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Паладіо Андреа (1518 – 1580) – видатний італійський архітектор доби Відродження, засновник класицизму в європейській архітектурі.

Ватерлоо – у битві біля Ватерлоо 18 червня 1815 р. війська Наполеона зазнали остаточної поразки від об'єднаних англо-голландських військ під командуванням герцога Веллінгтона.

Маренго – у битві біля Маренго 14 червня 1800 р. війська Наполеона здобули блискучу перемогу над військами Австрійської імперії.

...якби він мав дев'ять життів, як кіт... – натяк на англійське прислів'я: «У kota дев'ять життів».

Друга пляма

Уперше опубліковано в грудні 1904 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Сіднея Пейджета; передруковано в січні 1905 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

... креолка з походження... – Креоли – нащадки європейських (іспанських та португальських) колонізаторів у країнах Латинської Америки.

ЙОГО ОСТАННІЙ УКЛІН

Збірка вийшла друком у 1917 р. у видавництві «John Murray» накладом у 10 тис. примірників. Того ж року перевидана в США у видавництві «G.H.Doran Co.». До збірки увійшли 7 оповідань, опублікованих впродовж 1908–1917 рр. у часописах «Strand Magazine», «Collier's Weekly» (США) і «American Magazine» (США), а також оповідання «Картонна коробка» з американського видання збірки «Спогади про Шерлока Холмса» (1894; вперше опубліковано на сторінках часопису «Strand Magazine» у січні 1893 р.).

Пригода в «Бузковій хижі».

Уперше опубліковано в серпні 1908 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла; передруковано у вересні – жовтні 1908 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Артура Твідла.

Сан-Педро – вигадана Конан Дойлем латиноамериканська країна.

Червоне коло

Уперше опубліковано в березні – квітні 1911 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Г.М.Брока та Джозефа Сімпсона.

O Dio mio! (Італ.) – О Боже мій!

Vieni (італ.) – приходь.

Карбонарії («вуглярі») – члени таємних революційних товариств в Італії першої третини ХІХ ст.; у своїй діяльності поєднували соціально-визвольні ідеї з релігійно-містичними гаслами.

Вагнер Ріхард (1813 – 1883) – видатний німецький композитор, реформатор жанру опери.

Креслення Брюса – Партінгтона

Уперше опубліковано в грудні 1908 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Артура Твідла; водночас – на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

«*Вся королівська рать*» – рядок з англійської народної пісеньки (переклад М.Лукаша):

Хитун-Бовтун на стіні стояв,

Хитун-Бовтун додолю вправ.

Хоч прибїгла вся королівська рать,

Хитуна-Бовтуна не змогли вже піднять.

«*За Англію, красу та дїм*» – рядок з патріотичної пісні «Смерть Нельсона», створеної відомим англійським співаком та композитором Джоном Бремом (1774 – 1856).

Мотет – великий музичний твір для хору (пізніше – для хору з оркестром) на церковний латинський текст.

Лассо Орландо (1532 – 1594) – відомий голландський композитор, видатний представник хорового мистецтва епохи Відродження.

Детектив при смерті

Уперше опубліковано в листопаді 1913 р. на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла; передруковано в грудні 1913 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Волтера Пейджета.

Тананулі (*Теніан-Улі*) – територія на західному березі острова Суматра.

Формоза – застаріла назва острова Тайвань.

Півкрона – англійська срібна монета вартістю в два з половиною шілінги (тридцять пенсів).

Кулі – застаріла назва китайських селян.

Зникнення леді Френсіс Карфакс

Уперше опубліковано в грудні 1911 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Алека Болла; водночас – на сторінках часопису «American Magazine» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Агентство Кука – найдавніше в світі туристичне агентство, відкрите 1841 р. англійцем Томасом Куком.

Мідіаніти – у Біблії (Книга Суддів) аравійське плем'я, що часто здійснювало напади на єврейські землі.

«*I тричі той озброєний, хто правий*» – цитата з хроніки Вільяма Шекспіра «Генріх VI» (частина 2, дія 3, сцена 2; переклад В. Гуменюка).

Нога диявола

Уперше опубліковано в грудні 1910 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями Гілберта Голідея; передруковано в січні – лютому 1911 р. в американському виданні «Strand Magazine» з ілюстраціями того ж автора.

Буда (нім. – *Офен*, укр. – *Будин*) – столиця Угорщини (як автономної частини Австро-Угорської імперії), з 1872 р. – район міста Будапешта.

Його останній уклін

Уперше опубліковано у вересні 1917 р. на сторінках часопису «Strand Magazine» з ілюстраціями А.Гілберта; водночас – на сторінках часопису «Collier's Weekly» (США) з ілюстраціями Фредеріка Дорра Стіла.

Суфражистки – учасниці руху за надання жінкам виборчих прав, популярного на межі XIX – XX ст. у Великій Британії та США.

Джон Буль (англ. *John Bull*, «Джон Бугай») – іронічний збірний образ Великої Британії; вперше з'явився в памфлеті англійського публіциста Джона Арбетнота «Історія Джона Буля» (1727).

Розайт – британська військово-морська база в Шотландії.

Карлтон-Терас – вулиця в Лондоні, де за часів Конан Дойля містився будинок німецького посольства.

Пам'ятник герцогу Йоркському (братові короля Георга IV) стоїть біля будинку німецького посольства на Карлтон-Терас.

Токай – марка солодкого угорського вина.

Цеппелін Фердінанд (1828–1917) – німецький конструктор численних моделей дирижаблів.

«*Дядько Сем*» – іронічний збірний образ Сполучених Штатів Америки (англ. мовою – гра слів: *U.S. – United States*, «Сполучені Штати» і *Uncle Sam*, «дядько Сем»); вперше з'явився в карикатурах американського художника середини XIX ст. Томаса Наста.

Шенбрунський палац – резиденція австрійських імператорів у Відні.

«*Я зробив це, хлопчик!*» – цитата з трагедії В.Шекспіра «Коріолан» (дія 5, сцена 5; переклад Д. Павличка).

Скіберин – місто на півдні Ірландії.

З М І С Т

ПОВЕРНЕННЯ ШЕРЛОКА ХОЛМСА. *Цикл оповідань* 5

- Порожній будинок 6
- Будівничий з Норвуда 23
- Чоловічки в танці 43
- Самотня велосипедистка 63
- Пригода в інтернаті 79
- Чорний Пітер 103
- Кінець Чарльза Огастеса Мілвертона 119
- Шість Наполеонів 133
- Троє студентів 150
- Золоте пенсне 164
- Зниклий регбіст 181
- Убивство в Ебі-Грейндж 198
- Друга пляма 216

ЙОГО ОСТАННІЙ УКЛІН. *Цикл оповідань* 239

- Пригода в «Бузковій хижі» 240
- Червоне коло 265
- Креслення Брюса – Партінгтона 281
- Детектив при смерті 306
- Зникнення леді Френсіс Карфакс 319
- Нога диявола 335
- Його останній уклін 355

ПРИМІТКИ 369

Літературно-художнє видання

ДОЙЛЬ Артур Конан
ПРИГОДИ ШЕРЛОКА ХОЛМСА

Том III

Повернення Шерлока Холмса

Цикл оповідань

Його останній уклін

Цикл оповідань

Для середнього та старшого шкільного віку

Переклад з англійської

Панченка Володимира Олександровича

Художнє оформлення

Мачинського Олексія Юрійовича

Редактор *В. І. Цінко*

Художній редактор *В. І. Зайцева*

Технічний редактор *Т. В. Березанська*

Коректор *М. З. Волович*

Комп'ютерна верстка *Л. М. Рубан*

Підписано до друку 08.09.10. Формат 60x90¹/₁₆. Папір офсетний.

Гарнітура dutch. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 23,5

Умовн. фарб.-відб. 24 арк. Обл.-вид. арк. 20,966

Тираж 4 000 пр. Зам.

Видавництво дитячої літератури «Веселка»,
Мельникова, 63, Київ, 04050

E-mail: veskiev@iptelekom.net.ua

www.veselka-ua.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 29 від 31.03.2000 р.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»,

а/с 529, Тернопіль, 46008

www.bogdan-books.com; publishingh@budny.te.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 370 від 21.03.2001 р.

Віддруковано з готових діапозитивів у видавництві
«Навчальна книга – Богдан», пр. С. Бандери, 34-а,
Тернопіль, 46002, тел/факс (0352) 43-42-62, 52-06-07

Дойль, Артур Конан.

Д62 Пригоди Шерлока Холмса: для серед. та ст. шк. віку /
пер. з англ. В. Панченка; худож. оформ. О. Мачин-
ського. – К.: Веселка, 2010

Т. III: Повернення Шерлока Холмса: Цикл опові-
дань; Його останній уклін: Цикл оповідань. – 375 с.: іл.

ISBN 978-966-01-0447-1 (цикл творів)

ISBN 978-966-01-0450-1 (укр., том III, «Веселка»)

ISBN 978-966-10-1729-9

(укр., том III, «Навчальна книга – Богдан»)

Цей том – третій із чотиритомного видання, до якого увійшли в
українському перекладі усі твори англійського класика про пригоди
Шерлока Холмса.

ББК 84.4ВЕЛ